

Jiří Hochman : J a k á v ý c h o d í s k a

Při posuzování konečných možných východisek ze situace, která vznikla v důsledku 21.srpna, je nutné analyzovat odděleně i ve vzájemné souvislosti řadu faktorů. Především ty jejichž působení není krátkodobé, ale časově delší, přičemž některé z těchto faktorů mají i relativně trvalou časovou platnost.

1. Smysl a pozadí 21.srpna

Je jasné, že o mnoha z těchto otázek je dnes poněkud nesnadné se volně vyjadřovat s přihlédnutím k tomu, že mezi závazky, které naši představitelé v Moskvě převzali, patří i nemalá omezení pro sdělovací prostředky. Je nicméně třeba se o to únosným způsobem pokusit.

K rozhodnutí vojensky zasáhnout do vývoje v Československu nedošlo ani rychle, ani nahodile. Jediná zjistitelná analogie je v nepřesných informacích a přehnaných obavách nad tím, že další vývoj povede k narušení bezpečnostní rovnováhy v jedné či druhé sféře. Jestliže se již v moskevském komuniké neobjevuje verdikt o kontrarevoluci a k podstatným osobním změnám v ČSSR nakonec nedochází, lze to považovat za - nikoli jediné - potvrzení toho závěru, že to nebyly ohledy striktně ideologické, které byly motivem. Naproti tomu se potvrzují ohledy mocenské, ohledy bezpečnostního zájmu, avšak žádná hlubší a objektivnější analýza ani skutečné situace v Československu, ani případného ohrožení evropské dělicí čáry před 21.srpnem neodkrývá oprávněnost obav z oblasti strategické. Jestliže přesto rozhodovaly mocenské úvahy, byly spíše povahy politické než bezpečnostní, spíše osobní než teritoriální. Vysvětlení je v tom, že demokratizační proces v Československu směřoval k podrytí mocenského monopolu zavedené politické vrstvy. Z vývojového hlediska je to však spíše fenomen revoluční než kontrarevoluční, i když na samo rozhodnutí musel mít prakticky stejný vliv.

2. Světová situace t.j. především kvantita a kvalita mocenského soupeření.

Informace o tom, že Washington byl předem zpraven, je třeba považovat za správné. Oboustranně byla podniknuta opatření, aby operace nevyvolala nedorozumění či dokonce nepředvídaný příčný styk na dělicí čáře, což by mohlo jinak vést k nedozírné tragedii. Platnost jaltské úmluvy se předem vzájemně potvrdila. To vše je přirozené, uvážíme-li, že ani jedna ze supermoci nemá zájem na vzájemném zničení kvůli záležitosti v globálním měřítku podružné. Je to důležitý moment proto, že při zdůvodňování oprávněnosti ozbrojeného zásahu v Československu se zejména u obou našich severních sousedů aspoň po několik prvních dnů objevoval i argument, jako by 20.srpna večer Československo - a tím i ostatní socialistické země - stálo tváří v tvář eminentní vojenské invazi ze Západu. Nic to nepotvrzuje. V poslední době před 20.srpnem nedošlo např. k žádnému posílení amerických vojsk v západním Německu, další jednotky byly naopak odvolány v souvislosti s potřebami vietnamské války. Bundeswehr není schopen sám vlastní ofenzivní operace proti zemím Varšavské smlouvy. Tento argument je proto nepodložený a uvážíme-li, že o nic podleženější není ani argument s kontrarevolucí /vypuštěný z moskevského komuniké i protokolu/, zbývá skutečně pouze motivace politicko-mocenská.

3. Situace v socialistickém táboře.

Ve všech socialistických zemích, jmenovitě v Evropě, postupně s nestejnou rychlostí a naléhavostí uzrávají podmínky pro nahrazení klasických politických struktur a forem porevoluční diktatury strukturami a formami socialistické demokracie. Společnost se mění: mění se její třídní "mapa", nastupují nové generace průmyslová revoluce přechází v revoluci vědeckotechnickou. Na tempo demokratických forem působí i historické tradice, národní mentalita, starší politické zkušenosti. Na rozdíl od Československa, které prošlo více než stoletou praxí postupně se rozvíjejícího buržoasního parlamentarismu, má zbytek východní Evropy a buržoasní demokracii minimální nebo žádné zkušenosti. Avšak hlavní faktory, které zpomalují a brzdí v socialismu jinak přirozený proces vývoje k nejširší demokracii výrobní i politické, jsou jednak faktor mezinárodně-bezpečnostní, je jednak faktor politickomocenský. Druhý je třeba překonávat protože přináší bolesné deformace, poutá a ochromuje tvůrčí energii socialistické společnosti. Překonávání politickomocenského faktoru jako hlavní bariery pro rozvoj socialisti-

demokracie, bude zřejmě dlouhým údobím s mnoha dramatickými událostmi. Ne-
šak připustit, že George Orwell měl ve svém "1984" pravdu: v tom případě
žili a žijeme zbytečně. Vitalita a duchovní rezervy socialismu jsou obro-
šé. Musí se dříve či později všude prosadit, tak jak se již jednou kolosálně
posadily XX.sjezdem KSSS. Pro celé socialistické společenství i pro postup so-
cialistických myšlenek v nejširším mezinárodním smyslu by mělo rozhodující výz-
nam, kdyby v překonávání politicko-mocenské bariery v procesu demokratické re-
formace socialismu učinil další krok opět Sovětský svaz. Žádná hořkost, vyvola-
ná u nás 21.srpnem, by neměla tyto věci zastínit. Máme však právo na názor, že
21.srpen byl tragický omyl; tento názor ostatně sdílí i mnoho osobností socia-
listického světa. Mocensko-politickou sférou máme ovšem na mysli to, co je pro-
duktem nepřírozeného výběru lidí. Deformace padesátých let by u nás nebyly mož-
né, kdyby se včas podařilo najít způsoby jak zabránit v monopolizaci moci byro-
kracii. To se nepodařilo, zčásti i proto, že jsme si socialismus idealizovali a
předpokládali jsme, že z něho demokracie vyrůstá automaticky. Dvacet let po Un-
oru vidíme, že automaticky ani nevyrůstá, ani se neoživuje. Vede se o ní tvrdý
boj a má mezinárodní proporce. Je to hlavní soudobý politický problém socialis-
mu, problém jeho budoucnosti a možná i problém jeho existence. Je to také náš
problém. To je podstata oné r e a l i t y, které se podřizujeme. Je zřejmě ne-
reálné předpokládat, že změna by v tomto ohledu mohla nastat někde jinde než
nejdříve v Sovětském svazu. Za nynější situace by mohl nějaký další experiment
jinde přinést velmi složité situace, patrně ještě složitější než v našem přípa-
dě. Svět nelze změnit z Prahy.

4. Situace v mezinárodním komunistickém hnutí.

Ze všech sfér /kromě vnitřní československé/, na něž vojenský zásah pro-
ti Československu nejtěživěji zapůsobil je nejvíce postiženo mezinárodní komu-
nistické hnutí. Především v západní Evropě; ve světovém měřítku to však není o
mnoho lepší. Většina komunistických stran, které působí v podmínkách denního
boje o sympatie veřejnosti s buržoasií, zaujala k akci "pěti" negativní postoj.
Jsou mezi nimi i strany s tak velkou autoritou a tak silnou domácí podporou ja-
ko jsou komunistické strany Itálie a Francie.

5. Vnitřní situace v Československu.

21. srpen znamenal pro nás alespoň v jednom smyslu ránu ještě tvrdší než
Mnichov nebo 15.březen 1939: je velký rozdíl, ublíží-li nám nepřítel a ublíží-
li nám přítel. Nelze ovšem klást mezi tehdejší a nynější události prosté rovni-
tko, a budoucnost to, doufáme, také potvrdí. Pro morální stav našich národů je
však aspoň v této době a v době nejbližší hlavním faktorem to, že jsme do této
krize vstoupili a překonáváme ji s vládou, které lze věřit, s českými lidmi,
které by bylo zločinem nazývat kolaboranty. Skutečná tragédie by nastala tepr-
ve ve chvíli, kdyby se tato víra měla zklamat. Věříme že se to nestane. Veřej-
nosti - komunistům i nekomunistům - je amusi být v zájmu této národní morálky,
sebedůvěry a odolnosti vůči skepsi a letargii naprosto jasné, že všechny nepo-
pulární ústupky od našeho společenského pohybu před 21.srpnem se uskutečňují
výhradně jako nezbytný produkt moskevského jednání. Nejde o to převzaté závazky
obcházet a neplnit, to zjevně není možné. Jde však o to, aby nemohl vzniknout
dojem, že např. návrat cenzury, destituce XIV.sjezdu KSČ, zachování těch kdož
zklamali v nejtěžší chvíli, aspoň v některých čelných funkcích, nebo průtahy se
svoláním sjezdu české komunistické strany jsou rozhodnutími z vlastní vůle.
Nutnost najít ve veřejných vystoupeních rovnováhu mezi tím co uspokojí doma a
co uspokojí v zahraničí, klade na politiky velké nároky. Lidé však budou bedli-
vě sledovat, zda se nedělá žádný zbytečný krok zpět před leden, mimo hranice to
ho co je nezbytně nutné. Odchodem vojsk z měst slábnou vědomí přímého tlaku.
Je možné si v tomto ohledu povšimnout i reakce, kterou vyvolala v českých zemích
i na Slovensku poslední vystoupení dr.G.Husáka, ačkoli by v tomto případě stálo
za to uvážit, zda některé Husákovy formulace nebyly dostatečně vyváženy zřejmou
konceptností a možná dokonce - dnes ještě dosti vzácným - vědomím toho, že 21.
srpnu by 1 o možné předejít. Velmi důležitým polem pro veřejné posuzování ce-
lé této otázky, t.j.otázky důvěry a udržení jednoty, jsou sdělovací prostředky.
Dnešní podmínky je de facto vyhájí do doby před lednem, ačkoli formálně i mos-
kevské dokumenty polednový vývoj v principu schvalují. Situace sdělovacích pro-
středků tedy věci nezjednodušuje, ale komplikuje. Do jaké míry přežijemež tuto
složitou a obtížnou dobu ve zdraví nejen fyzickém, ale i morálním, zůstává ote-
vřenou otázkou. Existují ovšem východiska. Lze ovšem zaslechnout nepřijemnou
otázku: Východiska pro koho? Kráceno. Reportér 2.-9.října 1968. Čís. 38,